

فصل چهارم

پیشینه و مفاخر استان گلستان

پیشینه و مفاخر استان

درس ۱۰ گذشته استان و مراکز اولیه تمدن

پیشینه تاریخی استان گلستان

استان گلستان یکی از کهن ترین مراکز تمدنی در ایران است و به علت موقعیت ممتاز جغرافیایی، توانمندی های اقتصادی و ویژگی های طبیعی همواره یکی از کانون های تحولات تاریخی بوده است. بسیاری از نویسندگان و سفرنامه نویسان داخلی و خارجی به نحوی در آثارشان به آن اشاره نموده اند. در این درس با تحولات تاریخی، آثار تمدنی و میراث های فرهنگی استان محل زندگی خود آشنا می شوید.

شکل ۱-۴- غار کیارام - گالیکش

تحولات تاریخی

الف) استان در دوره پیش از تاریخ

آیا می دانید سکونتگاه های اولیه در استان کدام اند؟

بر اساس کاوش های باستان شناسی در غار «کیارام» در شش کیلومتری شرق روستای فرنگ از توابع شهرستان گالیکش حدود چهل و پنج الی شصت هزار سال پیش گروه های انسانی در دوره پارینه سنگی از طریق شکار حیوانات و جمع آوری میوه های درختان در این غار می زیستند. این غار اکنون به عنوان کهن ترین مکان استقرار انسان در شمال کشور محسوب می شود.

علاوه بر این، بیش از سیصد تپه باستانی در استان مورد شناسایی قرار گرفته است که آثار به دست آمده در برخی از آنها نشان دهنده وجود مراکز تمدنی رشد یافته در دوره پیش از تاریخ می باشد؛ از جمله آن ها «تورنگ تپه» در ۱۹ کیلومتری شمال شرقی

شکل ۳-۴- آق تپه - گنبد

شکل ۲-۴- تورنگ تپه - گرگان

گرگان و «شاه تپه» در ۱۶ کیلومتری غرب گرگان که در آنها آثار مربوط به ۵۰۰۰ الی ۷۰۰۰ سال قبل مانند ظروف سفالی و مجسمه‌های گلی (از الهه مادر یعنی آناهیتا) کشف شده است. کهن‌ترین روستای استان در دوره پیش از تاریخ در آق تپه ۱۵ کیلومتری شمال شرقی گنبد در کنار سد گلستان تشکیل شده بود. دیگر تپه‌ها که در آن اکتشافات باستان‌شناسی صورت گرفته است می‌توان به یاریم تپه، نرگس تپه، تپه بازگیر و آلتین و تخماق و... اشاره کرد.

در دوره اساطیری مربوط به پیشدادیان، کیومرث نخستین (انسان) پادشاه افسانه‌ای ایران گرگان را به یکی از فرزندانش به نام ریغات (سیامک) واگذار کرد. نام گرگان بارها در افسانه‌های ایران مانند شاهنامه فردوسی و منابع قدیمی یونان باستان ذکر شده است.

فعالیت گروهی ۴-۱

- ۱- آیا در محل زندگی شما تپه باستانی وجود دارد؟ در مورد آن گزارش تهیه کنید.
- ۲- ما برای جلوگیری از حفاریات غیرمجاز آثار تاریخی، چه وظیفه ای داریم؟ بحث کنید.

ب) استان در دوره باستان (قبل از اسلام)

استان گلستان یکی از مکان‌هایی است که ۳۵۰۰ سال پیش آریایی‌ها پس از ورود به ایران در آن مسکن گزیدند. نام این منطقه در منابع تاریخی به اسم‌های مختلف آمده است، از جمله مورخین یونانی آن را «هیرکانی» و به طبع آن دریای خزر را هم دریای هیرکانی (دریای گرگان) می‌گفتند.

● وجه تسمیه گرگان و استرآباد: در مورد این اصطلاحات عقیده واحدی وجود ندارد. معروف است گرگین میلاد که پدرش به نام میلاد یکی از پهلوانان دوره کیخسرو بود، این شهر را بنا نهاد و به نام او گرگان نامیده شده است. برخی مورخین معتقدند چون مردم گرگان با شهامت بودند و در مقابل مهاجمانی مانند هپتالی‌ها ایستادگی می‌کردند از نظر بی‌باکی به گرگ تشبیه شده است.

مهم‌ترین اظهارنظری که در مورد واژه استرآباد وجود دارد این است که استر مخفف استار به معنی ستاره و آباد است، زیرا در زمان زرتشت ایرانیان کواکب را زائدالوصف معظم و بزرگ می‌گرفتند و این شهر را بدان اسم نامیدند. بسیاری از مورخین این اظهار نظر را موجه می‌دانند زیرا در حوالی شهر گرگان دو مرتع به نام‌های استار محله و استارین وجود دارد که معنی ستاره می‌دهد. برخی اصل آن را به نام زوجه «امیر کیخسرو» نسبت داده و برخی هم منسوب به استر همسر خشایارشا می‌دانند که معنی هر دو ستاره است.

بیشتر بدانیم

نام گرگان در کنیه بیستون داریوش هخامنشی «ورگانه» در اوستا «وهرگانه» و در کتب پهلوی یعنی بیشتر در دوره ساسانی «ورکان و گورکان» آمده و اعراب آن را جرجان می‌گفتند. بعد از قرن هفتم به نام ایالت استرآباد در تاریخ معروف گردیده است. هیرکان در قدیم نام ایالتی بزرگ بود که گرگان (جرجان قدیم) پایتخت آن بوده است. شهر بندری آبسکون در نزدیکی شهرستان گمیشان واقع شده بود. از شهرهای مهم آن گرگان قدیم (جرجان)، دهستان در ساحل شرقی دریای خزر، استرآباد (گرگان فعلی) و همیشه بوده است که تقریباً با جغرافیای استان گلستان امروزی منطبق است. در دوره مادها هیرکانی یکی از ساتراپ نشینان (ایالت) مهم بود. با ظهور کورش مردم هیرکانی به وی پیوستند. در لشکرکشی کورش به بابل تعداد زیادی سوار نظام هیرکانی قسمتی از سپاه او را تشکیل می‌دادند. اسکندر مقدونی پس از ورود به استان به سوی «زاد راکرت» (استرآباد) آمد این سرزمین را به سبب فراوانی محصولات سرزمین خوشبخت خواند. در دوره سلوکیان (جانشینان اسکندر) پارت و گرگان برای مدتی با ضرب سکه‌های طلا و نقره اعلام استقلال کردند. این سرزمین در دوره اشکانیان اهمیت بیشتری پیدا کرد، زیرا از یک طرف گرگان به صورت پایتخت غیر زمستانی شاهان اشکانی در آمد، از طرف دیگر در مسیر جاده ابریشم قرار گرفته بود. در قرن اول میلادی گلستان به صورت سرزمین مستقلی درآمد حتی سفیری به روم فرستاد.

● **شهر قدیم جرجان:** شهر گرگان که اعراب آن را جرجان گویند در نزدیک گنبد کاووس فعلی قرار گرفته بود که زمانی پایتخت سلسله آل زیار بوده است. این شهر بسیار بزرگ، توسط رود گرگان به دو قسمت تقسیم شده بود. یکی شهرستان در ساحل راست و دیگری بکرآباد در ساحل چپ رودخانه قرار گرفته بود. این شهر در ویرانه‌های قلعه‌ای از دوره ساسانیان ساخته شده بود. از خرابه‌های این شهر بناهایی از دوره سامانی و سلجوقی بدست آمده است.

بیشتر بدانیم

در دوره سلجوقیان صنعت شیشه‌گری به حد اعلای تولید و زیبایی خود رسید که نمونه‌های آن از خرابه‌های جرجان قدیم به دست آمده است ولی با تهاجم مغولان آن عظمت و شکوه خود را از دست داد. شهرهای جرجان و تمیشه نیز تخریب شدند. از آخرین امیران مغول طغا تیمورخان در استرآباد حکومت می‌کرد.

شکل ۵-۴- دیوار تمیشه - کردکوی

شکل ۴-۴- دیوار دفاعی گرگان - کلاله

در دوره ساسانیان این سرزمین در حفظ و حراست مرزهای شمالی نقش مهمی ایفا کرد. آثار باقیمانده دیوار بزرگ دفاعی گرگان و قلعه‌های متعددی که در طول مسیر این دیوار برای جلوگیری از تهاجم اقوام بیابان گرد مانند هیاطله احداث گردیده بود مؤید این ادعاست. به عقیده برخی مورخین این دیوار در دوره اشکانی ساخته شده و در عصر ساسانیان تجدید بنا شده است. از این دیوار در کتاب‌های تاریخی با نام‌های سد اسکندر، سد قزل آلان، سد فیروز و دیوار گرگان یاد کرده‌اند.

ج) دوره بعد از اسلام

بعد از پیروزی مسلمانان بر ایران، دین مبین اسلام در سال ۲۲ هجری قمری وارد استان گلستان گردید. این منطقه به دلایل حاصلخیزی زمین، رونق تجارت و موقعیت جغرافیایی همیشه مورد توجه فرمانروایان و کانون مهم تحولات تاریخ ایران قرار گرفته است؛ به طوری که در دوره امویان محل پناه برای مخالفین آنان مانند علویان درآمد. بقعه امامزاده یحیی بن زید در گنبد قابوس از میراث‌های این دوره است.

۱- دوره آل زیار: استان گلستان از قرن چهارم تا قرن ششم هجری قمری در اوج شکوه و عظمت خود به سر می‌برد. با روی کار آمدن سلسله آل زیار به مرکزیت گرگان (جرجان قدیم) این منطقه اهمیت ویژه‌ای پیدا کرد. شکوفایی صنایعی مانند ابریشم‌بافی، پرورش گیاهان دارویی، فلزکاری و ضرب سکه زبازند خاص و عام گردید. امیران این سلسله به علت توجه به فرهنگ و دانش به امیران روشنفکر معروف شدند. از بین آنها دو تن به علت تلاش برای گسترش علم و فرهنگ و آبادانی منطقه در تاریخ کشورمان از جایگاه خاصی برخوردارند یکی قابوس بن وشمگیر که خود به فارسی و عربی شعر می‌سرود. درباره بسیاری از دانشمندان نامدار نظیر ابوریحان بیرونی را به خود جلب کرده بود. دیگری کیکاوس بن اسکندر نوه قابوس مؤلف کتاب قابوس‌نامه است.

پیشتر پنجاهمین

ابوریحان بیرونی کتاب آثار الباقیه را در گرگان به اتمام رساند. ابن سینا به همراه ابوسهل گرگانی (بنابه قولی معلم ابن سینا بوده است) به گرگان آمد و در آنجا مشغول طبابت و تدریس شد. میل گنبد قابوس به عنوان بزرگترین برج آجری جهان و برج رادکان که به فرمان اسپهبد ابو جعفر محمد بن باوندی ساخته شد از میراث‌های معماری این دوره هستند.

شکل ۶-۴- برج قابوس - گنبد

۲- دوره سلجوقیان : در این دوره خواجه نظام الملک توسی وزیر برجسته سلجوقی مدارس به نام نظامیه در نقاط مختلف ایران از جمله در گرگان تأسیس نمود که در رشد فرهنگ و علم و دانش منطقه تأثیر زیادی داشت. شخصیت‌های بزرگی مانند ابومحمد غزالی به گرگان آمده و در نزد ابونصر اسماعیل گرگانی به تحصیل پرداختند. بزرگانی مانند لامعی گرگانی و شیخ ابوالقاسم جرجانی صوفی معروف، ابوروح گرگانی چشم پزشکی، فخرالدین اسعد گرگانی داستان سرای بزرگ فارسی در این دوره می‌زیستند. مسجد جامع گرگان و مناره آن در بازار قدیمی نعلبندان از یادگارهای دوره سلجوقیان می‌باشد این مسجد در دوره‌های بعدی مرمت گردیده است.

شکل ۸-۴- شهر قدیم گرگان (جرجان) - گنبد

شکل ۷-۴- مسجد جامع گرگان، دوره سلجوقی - گرگان

۳- دوره صفویه: با روی کار آمدن پادشاهان صفوی، حکومت متمرکزی در ایران برقرار شد، در این دوره گلستان را دارالمؤمنین می‌گفتند ظاهراً به علت سکونت زیاد سادات در این منطقه بوده است. از اقدامات مهم این دوره کوچاندن ایل قاجار به آق‌قلای امروزی، تأسیس قلعه مبارک آباد و پل تاریخی آن شهر، احداث جاده سنگ فرش شده بین مازندران و گلستان، تأسیس کاروان‌سراهایی مانند قزلق، رباط سرعلی آباد و مدارسی مانند دارالشفاء و عمادیه که هنوز هم مشغول فعالیت می‌باشند. در این دوره یک رشته ساختمان‌هایی در مرکز شهر گرگان (حوالی پارک شهر) بنام بناهای «دولت‌خانه» ساخته شد.

شکل ۹-۴- کاروانسرای قزلق، دوره صفوی - گرگان

در دوره صفویه عده‌ای از کردها از غرب ایران مهاجرت و در ناحیه استرآباد ساکن شدند که امروزه اهالی شهرستان کردکوی را تشکیل داده‌اند. در این دوره، شخصیت‌هایی از استان گلستان در دربار صفوی نفوذ داشتند، از جمله آنها امیر جلال الدین محمد استرآبادی و محمد یوسف استرآبادی سمت وزارت را داشتند.

شکل ۱۰-۴- پل تاریخی، دوره صفوی - آق‌قلا

۴- دوره معاصر : منطقه گلستان را باید مهد خاندان قاجار دانست؛ آنان در اواخر دوره صفوی نفوذ زیادی در منطقه پیدا کردند به طوری که فتح علی خان و محمد حسن خان قاجار در استرآباد تشکیل حکومت دادند. آقا محمدخان نیز برای مدتی به مرکزیت گرگان در این خطه به حکومت پرداخت. مجموعه عمارت‌هایی که در این دوره تعمیر یا احداث شده بود تحت عنوان کاخ آقا محمدخانی مشهور گردید. در این دوره انعقاد قراردادهای گلستان و ترکمن چای بین ایران و روس، باعث شد استان گلستان یکی از کانون‌های فعالیت روس‌ها در ایران گردد. آنها کنسولگری خود را در گرگان دایر نموده و سپس در سال ۱۲۵۶ هجری قمری جزیره آشوراده را نیز برای ایجاد پایگاه خود تصرف کردند. خرابه‌های پادگان نظامی آنها در این جزیره هنوز باقی مانده است. آنان همچنین از طریق بندر گز و گمیشان به روابط تجاری با ایران پرداختند، فانوس دریایی بندرگز از آثار این دوره می‌باشد.

پیشینه و مفاخر استان

مردم گلستان در جنبش مشروطیت به رهبری افرادی مانند شیخ محمد حسین مقصدلو استرآبادی نقش فعالی ایفا کردند. محمدعلی شاه پس از برکناری از سلطنت، برای گرفتن مجدد تاج و تخت از طریق روسیه به منطقه آمد، ولی بدون نتیجه دوباره به روسیه متواری شد.

پیشتر پناه آیین

در دوره پهلوی استان گلستان به علت تصاحب املاک فراوان توسط آنها مورد توجه قرار گرفت. عملیات احداث خط آهن دربندرگز و بندرترکمن در سال ۱۳۰۶ شروع گردید. این امر سنگ بنای تشکیل شهرستان بندرترکمن محسوب می‌شود. در سال ۱۳۱۶ اولین قطار از این شهر به طرف تهران حرکت کرد و در همین سال به دستور رضا شاه نام استرآباد به گرگان تغییر یافت و در تقسیمات کشوری گرگان به همراه تهران، مازندران، سمنان، قم و کاشان در استان دوم کشور قرار گرفتند. در جنگ جهانی دوم استان گلستان توسط نیروهای شوروی سابق اشغال گردید. ساختمان کاخ موزه گرگان در پارک شهر در این دوره ساخته شد.

از دوره پهلوی دوم، استان گلستان تا سال ۱۳۷۶ جزئی از مازندران بود تا این که در همین سال با تصویب لایحه دولت در مجلس شورای اسلامی به استان مستقلی به نام «گلستان» در آمد. در جریان انقلاب در سال ۱۳۵۷ مردم استان به خصوص شهرگرگان به همراه مردم سایر نقاط ایران علیه رژیم پهلوی دست به قیام زدند کانون اصلی این قیام‌ها در خیابان شهدا بود. مزار شهدای شهر در امامزاده عبدالله گرگان قرار گرفته است.

شکل ۱۲-۴- کاخ آغامحم خانی - گرگان

شکل ۱۱-۴- بادگان نظامی روس‌ها در آشوراده

مشاهیر و بزرگان استان گلستان

استان گلستان در طول تاریخ پرفراز و نشیب خود چهره‌های ارزشمند و توانای زیادی را به عرصه فرهنگ و تمدن ایران و جهان اسلام ارائه کرده است. به طوری که «سهمی جرجانی» از دانشمندان قرن چهارم و پنجم هجری قمری در کتاب تاریخ جرجان خود بیش از هزار نفر از علما و بزرگان منطقه را معرفی کرده است. در اینجا نمونه‌هایی از بزرگان استان را معرفی می‌کنیم.

الف) شخصیت‌های علمی - مذهبی

۱- عبدالقاهر ابن عبدالرحمن گرگانی: وی بر اصول بلاغت در حد استادی تبحر داشت و پدر علم معانی و بیان لقب گرفت در قرن پنجم هجری قمری می‌زیست.

۲- میر سید شریف جرجانی: از مفاخر و دانشمندان قرن هشتم هجری قمری آثار و تألیفات او را بین ۳۰ تا ۵۰ کتاب ذکر کرده‌اند، بیشتر عمر خود را در شیراز سپری نمود. حافظ از شاگردان وی بوده است. کتاب «صرف میر» از کتاب‌های مهم درسی حوزه‌های علمیه است.

۳- میرزا ابوالقاسم حسینی موسوی فندرسکی استرآبادی: در سال ۹۷۰ هجری قمری در فندرسک (خان بین) متولد شد در حکمت، فلسفه، ریاضی و هندسه مقامی بلند داشت. آثار متعددی به فارسی و عربی نوشته است.

۴- میر محمد باقر داماد استرآبادی: او متولد استرآباد بود ولی قسمتی از زندگی خود را در اصفهان گذراند. وی از فلاسفه و مجتهدان نامدار جهان اسلام در عصر صفویه است و آثار مهمی در زمینه فقه، اصول، ریاضیات دارد. اما تألیفات فلسفی او از شهرت بیشتری برخوردار می‌باشد.

۵- حاج ملاقلیچ ایشان: وی از مجتهدین و پیشگامان ترویج علوم دینی در منطقه ترکمن صحرا بود که حوزه علمیه قلیچ ایشان در روستای کریم ایشان از توابع شهرستان کلاله را در دوره قاجار احداث کرد.

ب) شخصیت‌های علمی، ادبی و هنری

۱- ابوسلیک گرگانی: از شعرای قرن سوم هجری قمری، معاصر صفاریان بود. وی را از اولین سخن‌سرایان پارسی گوی ایران دانسته‌اند.

۲- فصیحی گرگانی: معاصر دوره آل زیار است. او افسانه‌وامق و عذرا را که اصل آن به زبان پهلوی بود به نظم درآورد.

۳- فخرالدین اسعد گرگانی: وی مهم‌ترین شخصیت نامی استان گلستان در دوره سلجوقی است. اثر معروف او مثنوی ویس و رامین در اصل به زبان پهلوی و از افسانه‌های کهن سال ایرانی دوره اشکانی می‌باشد این منظومه همانند شاهنامه فردوسی احیا کننده بخشی از میراث ادبی و فرهنگ ایران باستان است.

۴- لامعی گرگانی: معاصر دوره سلجوقی بود او در تشبیهات طبیعی و اوصاف بهار و خزان و غزل استاد بود.

۵- مختومقلی فراغی: او شاعر و دانشمند شهیر ترکمن بود که در روستای حاجی قوشان گنبد در سال ۱۱۵۳ هجری قمری متولد شد. تعالیم، آثار اشعار او تحولی عمیق در ادبیات ترکمن ایجاد نمود. قربان دردی ذیلی یکی از شعرای معروف ترکمن دوره قاجار خواهر زاده وی بوده است.

۶- ابو ابراهیم زین الدین سید اسماعیل جرجانی معروف به اسماعیل جرجانی: وی را بزرگ‌ترین پزشک مسلمان قرن

پیشینه و مفاخر استان

ششم دانسته‌اند. کتاب معروف او ذخیره خوارزمی در دوازده جلد جامع‌ترین کتاب طب فارسی است. جرجانی مدتی رئیس بیمارستان خوارزم (پایتخت دولت خوارزمشاهی) بود.

۷- ابوسهل بن یحیی مسیحی گرگانی: از پزشکان بزرگ قرن چهارم و پنجم است.

۸- ابراهیم استرآبادی: از خوش‌نویسان قرن دهم است که هنوز هم خط نستعلیقی از او بر درگاه کاشی‌کاری آستانه

حضرت معصومه (س) خودنمایی می‌کند.

(پ) مورخین

۱- حمزه بن یوسف السهمی معروف به سهمی جرجانی: مؤلف تاریخ جرجان متوفی ۴۲۷ هجری قمری.

۲- میرزا مهدی خان استرآبادی: او به مدت ۱۸ سال در دربار نادرشاه به عنوان منشی او خدمت کرد اثر مهم او «جهانگشای

نادری» می‌باشد.

۳- محمد صالح برهان استرآبادی: مؤلف «تذکره استرآباد و گرگان» بود که در عصر قاجار می‌زیست. این کتاب در شرح

احوال شاعران و بزرگان استرآباد و گرگان می‌باشد.

۴- مسیح ذبیحی: فرهنگی و مورخ دوره معاصر است که با جمع‌آوری اسناد و مدارک و تألیف آثاری مانند گرگان نامه در

معرفی سرزمین استان تلاش زیادی نمود. او در سال ۱۳۵۶ هجری شمسی وفات یافت.

● زنان نامدار استان گلستان

۱- زینب عجلیه: از زنان محدث قرن چهارم هجری بود.

۲- سعیده بکرآبادی جرجانی: محدث قرن پنجم هجری بود.

۳- زینب گرگانی: وی در فقه و حدیث استاد بود و در قرن هفتم می‌زیست.

۴- بی‌بی خانم: از زنان متفکر دوره ناصرالدین شاه بود.

۵- سیده بیگم: از سادات گرگان بود. تخلص وی در شعر ملکای بود.

فعالیت گروهی ۲-۴

– در مورد یکی از مشاهیر استان گلستان گزارش تهیه کنید.

درس ۱۱ نقش استان گلستان در حراست از کیان اسلامی

ما در جنگ برای یک لحظه هم نادم و پشیمان از عملکرد خود نیستیم.
«امام خمینی (ره)»

شکل ۱۳-۴- تعدادی از شهدای پنجم آذر سال ۱۳۵۷ در گرگان

دوران دفاع مقدس مصداق دیگری از حرکت تاریخ ساز و غرور ملی ایران می باشد. کارنامه ای که مملو از افتخار و بالندگی را به ثبت رسانده است که در آن همه اقشار ملت به خصوص نوجوانان و جوانان با حضور سبز و خیره کننده ای، دندان طمع بیگانگان را از بن کنده و شکوه و عظمت و اقتدار خود را بر درماندگی دشمنان رقم زدند.

مردم استان گلستان همانند دیگر مردم کشور اسلامی ایران برای رهایی از رژیم ستم شاهی پهلوی و برپایی انقلاب اسلامی فداکاری زیادی نمودند؛ به طوری که در این برهه زمانی ۴۰۰ نفر شهید تقدیم انقلاب کرده اند؛ نمونه های بارز آن شهدای روز پنجم آذر ماه ۱۳۵۷ در گرگان می باشد.

مردم استان همواره در طول تاریخ همراه با دیگر هموطنان خود به پاسداری از مرزهای کشور پرداختند. اما پررنگ ترین جلوه این پاسداری مربوط به دوران هشت سال دفاع مقدس است. استان گلستان نقش بسزایی در دوران دفاع مقدس ایفا نمود؛ به طوری که حدود ۷۵۰۰۰ هزار نفر از مردم استان در این نبرد تاریخی همدوش سایر هم وطنان جنگیدند و در این راه ۴۰۰۰ شهید را تقدیم نظام و انقلاب نمودند و ۱۵۰۰۰ نفر به افتخار جانبازی نائل آمدند و ۱۲۰۰ نفر نیز از آزادگان سرافراز هستند. برابر اسناد موجود حدود ۱۰ درصد شهدای استان بالغ بر ۴۲۶ نفر شهدای دانش آموز هستند؛ بسیاری از آنها افراد ممتاز در درس خود بودند و بنا به احساس تکلیف به جبهه های نبرد شتافته بودند.

پیشینه و مفاخر استان

شکل ۱۴-۴ اعزام دانش‌آموزان استان در قالب راهپیمای نور به مناطق عملیاتی
شکل ۱۵-۴ اعزام جمعی از فرهنگیان و دانش‌آموزان به جبهه‌های حق بر علیه باطل

مردم استان در قالب زن و مرد همپای رزمندگان در جبهه‌ها، در امر پشتیبانی جنگ ایفای نقش نمودند و همواره در نقش حامی رزمندگان و امام راحل ظاهر می‌شدند. فداکاری مردم استان گلستان را می‌توان در دو جبهه رزم و پشتیبانی خلاصه کرد.

الف) رزم در جبهه‌ها

به فرمان رهبر کبیر انقلاب اسلامی نیروهای مردمی بعد از ثبت نام و آموزش‌های نظامی توسط سپاه به صورت داوطلبانه در قالب بسیج به کمک نیروهای ارتش و سپاه شتافتند. نیروهای مردمی استان در قالب لشکر ویژه ۲۵ کربلا و پس از گسترش سازمان رزم سپاه در یگان‌های تیپ مهندسی ۴۵ جوادالائمه و تیپ مالک اشتر و تیپ ظفر، در مناطق جنگی جنوب، غرب و استان کردستان (سپاه مریوان) به حراست و پاسداری پرداختند. آخرین عملیاتی که نیروهای استان هم در آن حضور داشتند، عملیات مرصاد در تاریخ ۱۳۶۷/۵/۵ در منطقه عملیاتی غرب کشور (کرد - اسلام آباد) بود.

شکل ۱۷-۴ اعزام نیرو در قالب راهپیمای کربلا

شکل ۱۶-۴ اعزام نیرو در قالب سپاه محمد رسول...

شکل‌های ۴-۱۸ و ۴-۱۹- اعزام لشکر ۳۰ پیاده از ایستگاه راه آهن گرگان

لشکر ۳۰ پیاده گرگان به عنوان یکی از مراکز مهم نظامی شمال کشور، در آغازین روزهای شروع جنگ تحمیلی با بدرقه مردم به سوی جبهه‌های نبرد شتافتند و تا پایان نبرد در مناطق جنوب و غرب کشور اسلامی بویژه در کردستان به نبرد پرداختند و پس از پذیرش قطعنامه در بازسازی و پاک‌سازی و حراست از مرزها در آن مناطق حضور داشتند؛ به طوری که یکی از استان‌های معین در امر بازسازی مریوان و سوسنگرد، استان گلستان بوده است. استان گلستان با تقدیم ۱۲۰۰ شهید ارتشی، ۲۷ شهید نیروی انتظامی و ۲۵۳۹ شهید بسیجی و سپاهی وظیفه دینی و ملی خود را انجام دادند.

شکل ۴-۲۲- نقش جهاد سازندگی استان در قالب پشتیبانی از جبهه‌ها

شکل‌های ۴-۲۰ و ۴-۲۱- مراسم تشییع شهدا در استان گلستان

جدول ۱-۴- عملیات‌هایی که نیروهای استان گلستان در آنها حضور داشتند.

ردیف	نام عملیات	تاریخ عملیات	منطقه عملیات
۱	ثامن الاثمه	۱۳۶۰/۷/۵	آبادان
۲	طریق القدس	۱۳۶۰/۹/۸	بستان - غرب سوسنگرد
۳	فتح المبین	۱۳۶۱/۱/۱	رودخانه کرخه
۴	بیت المقدس	۱۳۶۱/۲/۱۰	غرب رودخانه کارون
۵	رمضان	۱۳۶۱/۴/۲۳	شرق بصره
۶	محرم	۱۳۶۱/۸/۱۰	موسیان - دهلران
۷	والفجر مقدماتی	۱۳۶۱/۱۱/۱۸	فکه و جزابه
۸	والفجر ۱	۱۳۶۲/۱/۲۰	شمال غرب فکه
۹	والفجر ۴	۱۳۶۲/۷/۲۷	پنجوین - شیلر
۱۰	والفجر ۶	۱۳۶۲/۱۲/۲	دهلران - چیلان
۱۱	بدر	۱۳۶۳/۱۲/۱۹	شرق دجله
۱۲	قدس ۱	۱۳۶۴/۳/۲۴	هورالهویزه
۱۳	قدس ۲	۱۳۶۴/۴/۴	هورالهویزه
۱۴	والفجر ۸	۱۳۶۴/۱۱/۲۰	فاو
۱۵	کربلای ۱	۱۳۶۵/۴/۱۰	مهران
۱۶	کربلای ۴	۱۳۶۵/۱/۳	خرمشهر - ام الرصاص
۱۷	کربلای ۵	۱۳۶۵/۱۰/۱۹	شلمچه
۱۸	کربلای ۸	۱۳۶۶/۱/۱۸	شرق بصره
۱۹	کربلای ۱۰	۱۳۶۶/۱/۳۰	ماووت
۲۰	نصر ۴	۱۳۶۶/۳/۳۱	استان سلیمانیه عراق
۲۱	والفجر ۱۰	۱۳۶۶/۱۲/۲۵	حلبچه
۲۲	بیت المقدس ۷	۱۳۶۷/۳/۲۳	شلمچه
۲۳	عملیات مرصاد	۱۳۶۷/۵/۵	منطقه غرب - (کرنه - اسلام آباد)

شهید محمد رضا عسگری

شهید صادق مکتبی

شهید سید محمد طاهر طاهری

شهید غلامحسین رحمانی

شهید محمد علی ملک

شهید احمد شکی

شهید تقی کیانی

شهید صمد اسودی

شهید علی احمدی

شهیدان حسن غفاری، عباس حاج صفری و محمد مهدی دهقان

شهید حسن امام دوست

روحانی شهید ابوبکر اونیق

شکل ۲۳-۴- جمعی از سرداران شهید استان گلستان

ب) پشتیبانی از جبهه‌ها

پیروزی در هر جنگی مرهون عوامل متعددی است؛ اما از میان تمامی عوامل، عامل پشتیبانی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. پشتیبانی از نیروهای خط مقدم می‌تواند تأثیر به‌سزایی در سرانجام جنگ داشته باشد. نیروهای جهاد سازندگی در قالب یگان‌های مهندسی رزمی انجام وظیفه می‌نمودند و ۵۷ شهید تقدیم انقلاب اسلامی کردند. دیگر کارکنان دستگاه‌های اجرایی استان، برحسب نیاز جبهه‌ها در امر راه‌سازی، مخابرات، آموزش و پرورش و... به جبهه‌های نبرد حق علیه باطل شتافته و در وظایف محوله ایفای نقش می‌نمودند. حمایت مردم در آن برهه از زمانی که کشور از نظر اقتصادی در وضعیت نامطلوبی قرار داشت و محاصره اقتصادی نیز مزید بر علت‌ها بود، امری حیاتی قلمداد می‌شد و نقش عمده‌ای را نیز ایجاد انگیزه برای دفاع و نبرد ایجاد می‌کرد. در استان گلستان، ستاد پشتیبانی از جنگ با هماهنگی نماینده ولی فقیه و امام جمعه گرگان تشکیل شد و مردم با همکاری گسترده مردم در قالب پایگاه‌های مقاومت در مساجد به فعالیت پرداختند و کمک‌های قابل توجهی را به مناطق جنگی ارسال داشتند. این کمک‌ها شامل قسمتی از درآمد کشاورزان، دامداران، صنعت‌گران و کمک‌های مردمی بود که در پایگاه‌های بسیج و مساجد جمع‌آوری شده و به جبهه‌ها فرستاده می‌شد. شایان ذکر است علاوه بر ستاد پشتیبانی جنگ، هلال احمر و کمیته امداد امام خمینی (ره) در ارسال کمک‌های مردمی به جبهه‌های جنگ نقش مهمی داشتند.

زنان نیز دوشادوش فرزندان و همسران خود در این نبرد سرنوشت ساز و پشتیبانی آنان نقش خود را ایفا نمودند، بودند مادرانی که فرزندان خود را وقف این انقلاب و اسلام ناب محمدی کردند و در تمام صحنه‌های جبهه و پشت جبهه از هیچ کوششی دریغ نوزیدند. پشتیبانی جبهه‌های نبرد مدیون فداکاری و در صحنه بودن زنان استان است.

● سرداران شهید هشت سال دفاع مقدس

در بین ۴۹ سردار شهید دفاع مقدس استان گلستان، می‌توان به سید محمد طاهر طاهری، صمد اسودی، حسن امام دوست، صادق مکتبی، محمدرضا عسکری، علی احمدی، تقی کیانی، محمد علی ملک، غلامحسین رحمانی، حسن غفاری، عباس حاج صفری، محمد مهدی دهقان، سید عبدالرضا حسینی بای، مصطفی صفایی، تقی کیانی، علی رضا کرد افشار، اسماعیل قهرمانی، محمد حسن قاسم دخت، محمد حسن غفاری، محبت علی عودی، محمودرضا علی محمدی، علی اکبر عرب بالاجلینی، محمد فردس شاه، احمد شکی، محمد زمان شاهینی، علیرضا سرایلو، احمد زراعی، غلامعلی دریا نورد، سید مهدی حسینی واعظ و علی اکبر حسام را یاد کرد.

هرگز گمان مبر کسانی که در راه خدا کشته شده‌اند، مردگانند، بلکه آنها زنده‌اند و نزد پروردگارشان روزی داده می‌شوند.

سوره آل عمران - آیه ۱۶۹

پیشتر بدانیم

سردار شهید سید محمد طاهر طاهری

● **فرازی از وصیت نامه شهید سید محمد طاهر طاهری :** حوزه‌ها مهم‌ترین نهاد جامعه است که می‌تواند مصلح تمام نهادها، ادارات، دانشگاه‌ها و محیط‌ها و همه جهان بشری گردد. جوانان با مطالعه کتب اصول عقاید، مسایل و احکام و اخلاق و تاریخ انبیا و ائمه اطهار علیهم السلام و تاریخ اسلام در جهت اسلام حرکت کنند و پیرو خط مرجعیت شیعه باشند.

● **زندگی نامه شهید سید محمد طاهر طاهری :** سید محمد طاهر طاهری فرزند سید حبیب ا... در تاریخ ۱۳۳۸/۹/۲۵ در شهر نجف در خانواده روحانی به دنیا آمد و پس از تحصیلات ابتدایی و راهنمایی در سال ۱۳۵۰ به اتفاق خانواده به ایران آمد. در سال ۱۳۵۱ در کنار پدر، شرکت فعالانه‌ای در محافل سیاسی و مذهبی داشت و اعلامیه‌های امام خمینی (ره) که بوسیله برادر بزرگش دست‌نویس شده بود، را تکثیر و توزیع می‌کرد. از سال ۱۳۵۲ برای ادامه تحصیل حوزوی به مشهد رفت. او در کنار علوم حوزوی به تحصیل در رشته الهیات دانشگاه فردوسی مشهد مشغول به تحصیل شد. در سال‌های ۱۳۵۶ و ۱۳۵۷ مبارزات انقلابی خود را در گرگان از سر گرفت و در راستای ترویج فرهنگ علمی و دینی اقدام به تأسیس کانون فرهنگی اسلامی گرگان و دشت نمود. سپس در سال ۱۳۵۸ نشریه مستضعفین را راه‌اندازی کرد. وی در سال ۱۳۶۰ به عضویت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی درآمد و پس از مدتی به مسئولیت عقیدتی و سیاسی لشکر ۵ نصر خراسان منصوب شد و در سال ۱۳۶۲ در منطقه عملیاتی خیبر به شهادت رسید. بیکر پاکش نیز تا اواخر آذر ماه ۱۳۸۷ مفقود بود تا آن‌که پس از مدتی در شهر گرگان تشییع شد.

سردار شهید محمد رضا عسگری

● **فراز از وصیت نامه شهید محمد رضا عسگری :** شهادت فوزی عظیم است که نصیب هر کس نخواهد شد. شهادت درجه‌ای است که خداوند آن را به بندگان شایسته خود عطا خواهد کرد.

● **زندگی نامه شهید محمد رضا عسگری :** محمد رضا عسگری فرزند علی اکبر، در سال ۱۳۳۶ در روستای لیوان شرقی از توابع شهرستان بندر گز به دنیا آمد و تحصیلات خود را تا پایان متوسطه ادامه داد. وی در جریان مبارزات مردم بر علیه نظام شاهنشاهی با آگاه ساختن مردم، خصوصاً جوانان مشارکت داشت. او پس از پیروزی انقلاب به عضویت سپاه پاسداران انقلاب اسلامی درآمد و در عملیات‌های شکست حصر آبادان، ثامن الائمه،

فتح‌المبین، بیت‌المقدس، رمضان، محرم، والفجر ۴ و ۵ و ۸، بدر، قدس ۱ و ۲، و کربلای ۱ شرکت داشت. آخرین مسئولیت او جانشینی فرماندهی لشکر بود. محمد رضا عسگری در عملیات والفجر ۸ در منطقه مهران در تاریخ ۱۳۶۵/۴/۱۰ به علت بمباران شیمیایی به فیض شهادت نائل آمد.

سردار شهید صمد اسودی

● **فرازی از وصیت نامه شهید صمد اسودی:** نماز بخوانید، با زیردستان مهربان باشید، دین اسلام را یاری نمائید، پشتیبان ولایت فقیه باشید، حجاب اسلامی را رعایت کنید.

● **زندگی نامه شهید صمد اسودی:** صمد اسودی فرزند اسدا... در ۱۳۳۹/۱۲/۲ در شهر گنبد به دنیا آمد و تحصیلات خود را تا پایان دوره متوسطه ادامه داد. او در درگیری‌های گنبد در سال ۱۳۵۸/۶/۲۰ مجروح شد. او پس از به عضویت در آمدن سپاه پاسداران انقلاب اسلامی به جبهه رفت و فرماندهی گردان امام حسین و عملیات سپاه مروان را عهده‌دار شد. صمد اسودی در عملیات بدر در ۱۳۶۳/۱۲/۱۸ در پادگان شهید بیگلو به شهادت رسید.

فعالیت گروهی ۲-۴

- ۱- توضیح دهید چگونه می‌توان تداوم بخش راه شهیدان بود.
- ۲- در مورد یکی از شهدای محل سکونت (شهرستان - شهر - محله یا روستا) تحقیق کنید و گزارش تحقیق را در کلاس ارائه نمائید.
- ۳- وصیت‌نامه یکی از شهدای شهر یا روستای خود را در کلاس بخوانید.
- ۴- یکی از کتاب‌های مرتبط با دفاع مقدس را انتخاب و به کلاس معرفی نمائید.
- ۵- در باره نقش مساجد و مدارس در دفاع مقدس مطلبی تهیه کنید.
- ۶- یکی از معلمان شهید محل زندگی خود را توصیف کنید.
- ۷- درباره شهدای دانش‌آموز شهر یا روستای خود گزارشی تهیه کنید.
- ۸- دفاع مقدس چه پیامدها و دستاوردهای سیاسی برای میهن اسلامی مان داشت؟